

Білих О.П.,
кандидат філологічних наук, доцент,
Кіровоградський державний
педагогічний університет

ПАСИВНІ ДІЄПРИКМЕТНИКИ У ЦЕРКОВНОСЛОВ'ЯНСЬКІЙ МОВІ УКРАЇНСЬКОЇ РЕДАКЦІЇ КІНЦЯ XVI – XVII СТ.

Метою пропонованої розвідки є з'ясування особливостей будови і функціонування пасивних дієприкметників у церковнослов'янській мові української редакції кінця XVI – XVII ст. Актуальність такого дослідження зумовлена недостатністю вивчення церковнослов'янської мови загалом і її української редакції зокрема, хоча інформація про це потрібна як для характеристики історії церковнослов'янської мови, так і для створення повної картини розвитку української літературної мови.

Матеріал для аналізу дібрано шляхом суцільного обстеження переважно із стародруків кінця XVI – XVII ст. (список використаних джерел див. наприкінці статті). У великих за обсягом пам'ятках обстежений не весь текст, а вибірки розміром у 500 повнозначних слів. Із *ОБ* обстежено 100 таких вибірок, із *ВВ*, *ТрЦв* та *Тр* – по 50.

Далі подаємо характеристику будови пасивних дієприкметників теперішнього й минулого часів, а також загальну характеристику їхнього функціонування.

Пасивні дієприкметники теперішнього часу, хоча й становлять порівняно невелику групу, не є рідкісними в розглянутому матеріалі (представлені 776 уживаннями, із них 415 повних форм, 361 – коротка). В українській літературній мові цього часу вони використовувалися рідко [3, 259], більш поширеними були в російських пам'ятках, писаних книжною мовою [5, 292, 294].

Утворювалися проаналізовані пасивні дієприкметники теперішнього часу від основ теперішнього часу переважно перехідних дієслів недоконаного виду за допомогою суфіксів *-ем-*, *-ом-*, *-им-*. Суфікс *-ем-* приєднувався до основ дієслів першої дієвідміни на м'який або шиплячий приголосний: *да знаема бѣдѣтъ сила єго* *ОБ*, (3) 21 (2)*; *Вмѣстною шѣе(м)лѣтѣя речіа ... / ѿ вѣ блггмаа* *СмГр*, 37; *Бѣ бо порѣлама не вылетѣ* *ПКП*, 176; *А пирчи(к) на(д) писмени пишмы(и), обш(х) (ь і ѣ) глѣ* *има(т)* *ЗизГр*, 87. Якщо основа дієслова першої дієвідміни закінчувалася на твердий приголосний, використовувався суфікс *-ом-*: *отъ великой болезни ели и ходити, ведомъ, можаше* *ЗапПМ*, 69; *храними да бѣдѣтъ (сосуди) и блдомы* *Тр*, 17; *шггавлаше блжнныи келію свою, [не бѣ бо ничто же крдома(г) в ней]* *ПКП*, 168 зв. Суфікс *-ом-* має також дієприкметник від нетематичного дієслова *вѣдати*: *се же выст(ь) вѣдомо всемѣ* *градѣ* *Лим*, 46 зв.

Від дієслів другої дієвідміни дієприкметники цієї групи утворювалися за допомогою суфікса *-им-*: *страхо(м) велицѣ(м) съдръжими блхѣ* ВВ, 142 зв.; *отъ враговъ палимыя храмы огонь не вреди* ЗапПМ, 164; *наносимыя врагомъ ... напастн* ПКП, 7.

Невеликою кількістю уживань в аналізованій групі представлені дієприкметники від дієслів доконаного виду або перехідних. Форми, співвідносні з дієсловами доконаного виду, не мають виразного часового значення і вказують на постійну, позачасову ознаку (властивість) об'єкта: *прокла(т) вѣлк(ь) творѣи дѣла гнѣи некрѣпимъ. како не ток(ь)мо ѿ цр(с)твѣи изгоними бывають* ВВ, (3) 113; *Грѣшаяй бо, имъ же Богъ гнушается творить, каяйжесь, имъ же Богъ услаждається и умолимъ бываетъ* ЗапПМ, 175; *єлгийскій стѣхъ /внѣд мала ройкомъ прирѣжимый пѣ(т)ма стѣпн(ъ)ми согонитъ* СмГр, 493. Окремі з них ад'єктивізувалися і можуть бути кваліфіковані як віддієслівні прикметники: *нестяжаніе есть ... всѣхъ же добродѣтелей ... неистоцимый источникъ* ЗапПМ, 172; *симъ мльчанія непобедимый зиждется градъ* ЗапПМ, 171

Утворення, співвідносні з неперехідними дієсловами, не мають значення пасивності і за семантикою дорівнюють активним дієприкметникам: *Страсть речній /єсть речнѣи измѣна /мѣры ради стихотворны бываема* СмГр, 497; *по шьчанъ бываемоє єй слѣчилоєа* (про роди) Тр, 35; *Вѣа тварь измѣнашиєа страхомъ, зраци тѣа на Кр(с)тѣ внима* Хі ТрЦв, 204. Частину з них також, очевидно, можна вважати віддієслівними прикметниками: *стѣа Бѣе, Мѣи незаходимагъ свѣта* Тр, 887; *оупокоєває єгъ в(ъ) нестарѣмой жизни* Тр, 608; *сотворите свѣтъ ... сокровище неискѣдѣемоє* ПКП, 174 зв.

Пасивні дієприкметники минулого часу, хоча й представлені в розглянутому матеріалі великою кількістю уживань, не є, на відміну від української мови XVI ст. [3, 260], найчастотнішими дієприкметниками. В обстежених пам'ятках зафіксовані як повні, так і короткі форми цих утворень, причому кількісно переважають короткі (їх 1048 із 1785 усіх виявлених уживань дієприкметників цієї групи).

Утворювалися проаналізовані пасивні дієприкметники минулого часу від основ минулого часу перехідних дієслів у переважній більшості випадків доконаного виду за допомогою суфіксів *-н-* (*-нн-*), *-єн-* (*-єнн-*) і *-т-*. Суфікс *-н-* (*-нн-*) приєднувався до основ на *-а-* або *-ѣ-* (також на *-є-* із *-ѣ-*): *да не ... прїидѣтъ неокрѣзанїи єїи и поємѣютєа мнѣ* ОБ, 190; *всѣмъ данымъ намъ ѿ бѣа заповѣдемъ* ВВ, 45; *словом(ъ) твоим(ъ) ..., зємла основана бытъ* Тр, 403; *рцы ей мною ти повелѣнная* ЗапПМ, 62; *вѣа повелє(н)наєа ємѣ ѿ него оусрднѣ творѣше, и кѣа повелєннымъ прилагѣше* ПКП, 97 зв.

За допомогою суфікса *-єн-* (*-єнн-*) утворювалися дієприкметники з основами найчастіше на *-и-* суфіксальний та приголосний: *нх же вѣорѣженыхъ противъ себе прїйти слышаша* ОБ, 259 (2); *и тойжде есть Христос Богъ въ вѣки благословенный* ЗапПМ,

139; шмраченіи ш свѣтѣ Іовѣ, что не вѣрѣте ТрЦв,16; гдѣ погребенѣ бысть Лазарѣ; ТрЦв, 11; иже въ всемъ пострыженномъ ѿ себе ... Ошдѣсїю попѣшествова ПКП, 75.

Крім того, суфікс *-ен-* (*-енн-*) в розглянутому матеріалі, як і в старослов'янській мові [1, 275], приєднувався до основ на кореневий голосний (за винятком основ дієслів *лѣти*, *клати*, *начати*, *вити*, *пѣти*), на *-нѣ-* та на *-оло-*: не подобаетъ мужѣ покровеню главоу молитисѣ ВВ, 104 зв.; завѣ(н) быхъ такѣ мертвѣ ОБ, (3) 6; Приноситъ же сѣ (отроча) матерїю оуже очищенною и шмывеню Тр, 26; въ лычаныхъ обовенъ до полголеней и плетеныхъ обущехъ ЗапПМ, 86; сѣ же мѣжъ ... оубїенъ бысть ПКП, 179; се видѣ поверженныѣ пре(д) браты дари ПКП, 170 зв.; рѣцѣ ... сѣбѣннѣ имѣше Тр, 255; принѣдиша его врачѣ заколенаѣ вкѣнѣти Лим, 42 зв. Останній дієприкметник зафіксований також із суфіксом *-н-*: заклани вѣдѣтъ мл(д)нци ТрЦв, 47.

В українській і російській мовах від основ на кореневий приголосний, на *-ну-* та *-оло-* дієприкметники утворювалися частіше за допомогою суфікса *-т-* [3, 263; 5, 300; 2, 375], тому наведені й подібні форми становили особливість церковнослов'янської мови. Причому ця особливість була, очевидно, достатньо виразною й усвідомленою староукраїнськими книжниками, про що свідчить майже повна відсутність однокореневих варіантів із суфіксами *-ен-* (*-енн-*) і *-т-*. Виявлена всього одна пара таких утворень: добродѣтели ..., в сїй книзѣ житїи воспомянениѣ ПКП, 7 нн – концѣ Епистолии преж(д)е помянутого Гѣоргїѣ ПКП, 95.

Суфікс *-т-* в розглянутому матеріалі характеризується відповідно меншою продуктивністю, порівняно з тогочасними українською і російською мовами. Він представлений невеликою кількістю дієприкметників від дієслів *лѣти*, *плати*, *пѣти*, *клати*, *вити*, *начати* (і похідних), а також від деяких з основою на приголосні: старцѣ нѣкїи ... лѣтъ бысть такѣ развои сотвори Лим, 48; вѣрѣю въ ... Бѣг ... распѣта же за ны Тр, 46; препѣтый отцемъ, Госполи и Боже, благословенъ еси ЗапПМ, 164; Хоцши ли ѿрициѣ проклатыѣ єси Тр, 168; шквитаго оукройми ... Лазарѣ Ги ... нсторгнѣлъ єси ТрЦв, 21; ємоу (ж) ї нїѣ в(ь) дѣло пронзвѣсти, и сѣвршнѣти начатое ВВ, 1 нн; ѿвѣрзи ми запертыѣ хранилища ОБ, 239; и никого же обрѣте, точїю ... на налои ... книгу, ... на немъ отврзѣту ЗапПМ, 93.

Суфікс *-ен-* (*-енн-*), приєднуючись до основ на суфіксальний *-и-*, викликав усічення голосного, а також низку зумовлених палаталізацією чергувань приголосних: *губний//губний* із *-л-*, *д//жд*, *с//ш*, *ст//щ*: внгда дастѣ възлюбленныѣ своимъ снѣ ОБ, (3) 26; Шмращенноѣ наше грѣхомъ єст(с)тво взимъ, ... оцѣ привелъ єси ТрЦв, 624; И се лѣствница оутврѣждѣна на земли ОБ, 12 (2) зв.; оукрашенъ бысть Алѣмпїи ... образомъ ... Пночискагѣ чина ПКП, 161; распростѣрши (завїсу) на четырехъ столпѣ(х)

негниющихъ, и позлащенныхъ златомъ ОБ, 37 зв. Зрідка в обстежених пам'ятках фіксуються випадки, коли чергування *в//вл* відсутнє: *покин(в)ни крови нже ѿ грѣха оумраченныхъ* ВВ, 7; *лѣчѣ оумраченнѣи, а не з(д)равнѣи требѣтъ* ВВ, (3) 2; *ѿлазвѣнъ выстъ адъ* ТрЦв, 237; *ѿгда же вса ѿа вѣщи (для хрещення) временнѣи пре(д)оуготовени вѣдѣтъ* Тр, 19. Також зрідка представлені дієприкметники зі східнослов'янським чергуванням *д//ж*, яке слід розглядати, очевидно, як вплив української мови: *всакъ же гра(д) оутверженъ покоршъ мнѣ* ОБ, 254; *Пр(с)ны и въ нже къ боѣ любви ѿ оутверженнѣи въ извѣщеннѣи* ВВ, (3) 174; *распѣженнѣа овца, возвратишася ..., къ своємѣ Пастырѣ* ПКП, 7.

У старослов'янській мові дієприкметники із суфіксами *-н-* і *-сн-* мали одну літеру *-н-*, однак уже в пізніх старослов'янських пам'ятках під впливом прикметників на *-нѣнѣ* починають з'являтися дієприкметники з подвоєною *-н-* [1, 276]. Представлені вони, за спостереженнями дослідників, і в церковнослов'янській мові східнослов'янської редакції XI – XIII ст. [4, 15], а також у пам'ятках, писаних давньоруською літературною мовою [7, 262 – 263]. В українській мові др. пол. XVI ст. такі дієприкметники зазвичай не мали подвоєння, хоча й форми з подвоєнням не були рідкістю [3, 262 – 263]. У церковнослов'янській мові кінця XVI – XVII ст. дієприкметники із суфіксами *-н-*, *-сн-* могли мати як одну, так і дві *-н-*, причому подвоєння представлене не лише у повних формах, але і в коротких (з ненульовими закінченнями). Загалом у розглянутому матеріалі серед повних форм кількісно переважають дієприкметники з подвоєнням. Але в цьому відношенні обстежені пам'ятки не однакові. В *ОБ*, *ВВ*, *СмГр* більше уживань з однією *-н-*, у *ЗизГр* виявлені лише форми з подвоєнням, у *ЗапПМ*, *ТрЦв*, *Тр*, *ПКП*, *Син* такі форми значно переважають. У *Лим* кількість повних дієприкметників з однією і двома літерами *-н-* приблизно однакова. Серед коротких дієприкметників форми з подвоєнням становлять меншість.

У зв'язку з уживанням однієї чи двох літер *-н-* у пасивних дієприкметниках звертає на себе увагу те, що в граматиці М. Смотрицького виявлені форми з подвоєнням, хоча сам автор рекомендує писати їх із однією *-н-* *СмГр*, 26 [6, 101]: *сочинают(ѣ)са /ова по предложенномѣ существительныхъ правилѣ* *СмГр*, 392; *вѣстѣно вѣди ..., како имена, глѣи, причастїа, и нарѣчїа с(ѣ) пре(д)логъ ѿ /ѿвѣъ /и ѿ, сложѣ(н)наа, ѿ /хрѣна(т)* *СмГр*, 23; *два имена собзѣомъ сопряженнаа /двоичтвеннагѿ числа Глѣомъ / ... сочиняют(ѣ)са* *СмГр*, 420.

Загалом же розглянутий матеріал, хоча в ньому й переважають форми з подвоєнням *-н-*, демонструє, на нашу думку, відсутність у церковнослов'янській мові кінця XVI – XVII ст. чіткої норми щодо уживання в пасивних дієприкметниках минулого часу однієї чи двох літер *-н-*. Особливо яскраво про це свідчать однакові одно- чи різнокореневі форми з однаковим наголосом, які можуть уживатися з подвоєнням або без не лише в межах однієї пам'ятки, а й у межах однієї фрази: *да вся, яже ... сьгрѣшеная имъ, проститъ* *ЗапПМ*, 142 – *вся сьгрѣшенная имъ*

презрѣвъ, въ селенихъ твоихъ въведи ЗапПМ, 143; **И** теплою (водою) ..., да **Крещено** вѣдѣтъшъ отроча Тр, 6 – По аще и главоу изъ чрека изпѣтитъ (отроча), и в(ъ) вѣдѣтъшъ смѣртнѣи вѣдѣтъ, да **Крещено** вѣдѣтъ Тр, 9; **Съвлеченнѣ** и **раздрѣшеннѣ** сѣшѣшъ шгллшнномѣ, шбрацшлтъ **ѣгѡ** **Іерев** лицемъ къ западѣ Тр, 44. В окремих випадках на вибір варіанта з подвоєнням чи без, очевидно, мав вплив наголос: **обычай** вѣ ... **взимати** по **оуставленнѣи** мѣрѣшъ пшеницы ..., такожде и по **уставленнѣи** мѣрѣшъ вина и меда Лим, 61 зв.

Синтаксичне функціонування повних і коротких пасивних дієприкметників, як і активних, не було у церковнослов'янській мові кінця XVI – XVII ст. принципово різним. Разом із тим, у використанні цих одиниць спостерігаються певні відмінності. Так, повні дієприкметники виконували в основному атрибутивну функцію, насамперед у складі поширених означень – дієприкметникових зворотів, як пост-, так і препозитивних: **показалъ** **ѣси** **плѣтъ** **ѡ** **насъ** **взимлемѣшю** ТрЦв, 11; и **пріймѣтъ** **сѣкровица** **сѣкровинныа** **въ** **пещѣ** ОБ, 97 зв. (2); и **въ** **книгахъ**, **типом** **изданныхъ**, ... **прочтетъ** ЗапПМ, 118; **вѣрѣшю** **въ** ... **Гдѣ** ..., **ѡ** **Оца** **рожденнагѡ** Тр, 45; **ѡ** **бѣ** **в(ъ)** **змыкѣмыа** **добродѣтели** ВВ, (3) 45 зв.; **шмрачнѣи** **ш** **свѣтѣ** **Іоуде**, **что** **не** **вѣрѣте** ТрЦв, 17; **пренѣтый** **отцемъ**, **Господи** **и** **Боже**, **благословенъ** **еси** ЗапПМ, 164. Представлені вони і в ролі непоширених означень: **Причлѣтїе** /**ѣсть** **часть** **слова** **скланѣмаа** СмГр, 23; **Древеса** **палимая** ... **огненную** **угашаютъ** **силу** ЗапПМ, 60; **прійдохъ** **в(ъ)** **незнаемыа** **люди** Лим, 22; **внж(д)** **собраннаа** **чада** **твоа** ТрЦв, 47.

Достатньо частотним в аналізованій групі є також субстантивоване вживання дієприкметників: **яко** **же** **долица** **носитъ** **доимыа** ОБ, 66; **По** **двоточїи** **полагаетъ(ъ)** **сѣ** **точка** /**совершенъ(ъ)** **глѣмагѡ** **раздѣлъ** **заклучающаа** СмГр, 36; и **реченъ(ъ)** **ное** **оугодно** **выстѣ** **вѣстѣ** ОБ, 254; **ѣ** **твори(т)** **ѡ** **повелѣн(ъ)** **ны(х)** **ѣмоу** ВВ, (3) 12 зв.; **всѣ** **видѣнна(а)** **и** **слыша(н)наа**, **во(з)** **вѣстїи** **Ігѡменѣ** ПКП, 19.

Зрідка повні пасивні дієприкметники в розглянутому матеріалі виступали у складі конструкції «давальний самостійний», майже завжди у формі множини: **Сим(ъ)** **же** **Тропаремъ** **поемымъ**. **Пастомтель** **кропитъ** ... **водою** Тр, 753; **Дверемъ** **затвореншмъ**, **оучнѣшмъ** **сѣбраншмъ**, **прійде** **Спѣшъ** ТрЦв, 379; **братїамъ** **совокѣпленнымъ(ъ)** **яко** **до** **двадцѣти**, ... **состави** (Варлаам) **Црковъ** ПКП, 134 зв.

Короткі пасивні дієприкметники теперішнього часу найчастіше уживались як іменні частини присудків: **И** **вѣ** **пострѣкаемъ** **слоуль** **дѣдомъ** **ѡ** **того** **дне** ОБ, 133; и **їа** **рекши** **невидима** **выстѣ** Лим, 32; **заввѣ(н)** **выхъ** **яко** **мертвѣ** ОБ, (3) 7; **вратъ** **во** **плѣненъ** **выстѣ** ТрЦв, 239. Причому в теперішньому часі допоміжне дієслово здебільшого зберігалось: **оуазвѣна** **любовїю** **азъ** **ѣсмъ** ВВ, (3) 47; **ѣ** **же** **рѣки** **твои** **мѣчими** **сѣтъ** ОБ,

27 920; **П**оучиша оубо естъ **а**(ж) **к**(ь) боу любовъ ВВ, (3) 44; **а**зъ и ты, во единѣ мѣкѣ **в**сѣдѣна есѣа Лим, 18. Зафіксована лише невелика кількість випадків без допоміжного дієслова: **В**ѣдомъ въ Іоудѣи **б**ъ ТрЦв, 132; **п** нѣкѣ **п**роклати **в**и ОБ, 101 зв.; **Б**л(с)вннш **ц**р(с)тво ѿца и сѣа и сѣгш **д**ѣа Тр, 50.

Крім того, в розглянутому матеріалі достатньо широко представлене атрибутивне уживання коротких пасивних дієприкметників, що було особливістю церковнослов'янської мови, порівняно з тогочасними українською, де в такій функції ці форми не представлені [3, 259 – 267], та російською, у якій вони як атрибути виступали лише у «високому» стилі [5, 330]. В обстежених пам'ятках короткі пасивні дієприкметники, як і повні, частіше виступають у складі поширених означень, здебільшого постпозитивних: **Б**огатыство **б**е **п**равды **с**ъбираемо **н**з(ъ)блнстѣа ОБ, 270 (2); **Т**ажде /**е**сть, и /**н**ѣсть, **б**е(з)личнѣ **о**употребляема, **П**рилагательна /**м**ощно, и /**в**озможно, **п**риемлютъ **с**мГр, 449; **д**а **в**ъзмѣтъ ... и **м**ѣкѣ **п**шеничнѣ **с**ъпращнѣ **с**ъ **е**люмъ ОБ, 48; **я**ко **ж**е **з**лато **о**гнем(ъ) **н**скѣшенно, **в**ерѣтаетѣа ... **с**вѣтло ПКП, 149; **Н**о **в**рази ..., **г**рѣхами **н**ашими **п**оощрены, **д**ерзнуша **п**аки **н**а **б**рань **с**ин, 182; **т**ою **с**кверною **п**омраче(н) **ч**лвкъ не **в**зираетъ ... **н**а **б**ѣа ПКП, 178 зв.

Представлені короткі дієприкметники також і як непоширені означення, в основному постпозитивні: **М**ѣстоима естъ **ч**астъ **с**лова **с**кланяема **з**изГр, 42 зв.; **П**ачинательный естъ /**н**же **в**ещъ **н**ачинаемѣ **з**наменуетъ **с**мГр, 238; **в**ерѣтоша и **с**тарца **н**евѣрж(д)ена Лим, 46 зв.; **о**ни **ж**ъ, **п**релщени, ... **н**ачаша **с**лужбы **с**ъвершати **з**апПМ, 106. Зрідка фіксуються препозитивні означення такого типу: **н**епреходимъ и **н**еприступенъ **в**(ъ)ходъ **с**ътвори **т**р, 454; и **с**отвориетъ **н**ешворимѣ **ц**рковъ **с**вою ПКП, 103; и **в**сѣа **с**трѣна и **г**радъ **н**збрани **н**юша **п**осла ОБ, 259 (2).

Невеликою кількістю випадків в обстежених пам'ятках представлені короткі пасивні дієприкметники (форми однини) у складі конструкції «давальний самостійний»: **а**, и **а** **р**а(з)личитвѣютъ: **о**номѣ **с**опреди **р**ечнѣй. **о**вомѣ **в**осредѣ и **в**(ъ) **к**о(н)ци **п**олагаетъ **с**мГр, 22; **П**охвалаетъ **п**раведникѣ, **в**озвещаетѣа **л**юдѣ ПКП, 95 зв.; **Г**и **з**наменанѣ **г**робѣ ѿ **б**еззаконникѣ, **н**зшелъ **е**си **н**з **г**роба **т**рЦв, 589.

Особливістю коротких пасивних дієприкметників є здатність виступати головним членом у безособових реченнях. Таке використання цих форм було поширеним у XVI ст. як в українській, так і в російській мовах [3, 263 – 267; 5, 320 – 324], зафіксоване воно також і в мові старослов'янській. У розглянутому матеріалі короткі пасивні дієприкметники у ролі головних членів безособових речень представлені невеликою кількістю випадків. В основному це дієприкметники минулого часу, які позначали результат дії. Ужиті вони здебільшого з допоміжними дієсловами в теперішньому або минулому часі (**е**сть, **в**ысѣтъ): **п**ринесите **в**ѣтки ...

сътворати кѣщи, како писано єсть ОБ, 225; ш них(ѣ) же (святых) писано єст(ѣ) ВВ, (3) 64 зв.; мнѣ порѣчено бысть пребывати оу него Лим, 4; увѣдѣно бысть во граде, якъ множество козаковъ об-онъ поль рѣки суть ЗапПМ, 77. Зрідка допоміжне дієслово може бути відсутнє: како (ж) писано в(ѣ) книзѣ закона ОБ, 178; како шрѣчено по совѣтѣ павлову ВВ, 89. Інколи в ролі головних членів безособових речень виступали короткі дієприкметники теперішнього часу: она же разумѣвши, какъ злобѣрїа єа ради возбраняемо єй внити, ... пристѣпи ... к(ѣ) ... Цркви Лим, 33 зв.; и сего ради возбраняемо ти єсть внити Лим, 36 зв.

Таким чином, розглянутий матеріал дає підстави зробити наступні висновки.

Пасивні дієприкметники, як минулого, так і теперішнього часу, були достатньо широко вживаними одиницями у церковнослов'янській мові кінця XVI – XVII ст. На цей час вони загалом зберегли характерні для них ще у старослов'янських пам'ятках особливості у будові та функціонуванні. Виняток становлять суфікси *-н-* та *-єн-*, які в розглянутому матеріалі (в повних формах) здебільшого мають подвоєну *-н-*. Разом із тим, будова проаналізованих дієприкметників зазнала часткового впливу української мови. Він проявився, очевидно, у відсутності в окремих випадках чергувань *губний//губний із л* та у чергуванні *д//ж* перед *-єн-*. Можливо, що вплив української мови був одним із факторів, що унеможлилювали остаточне становлення суфіксів *-н-*, *-єн-* з подвосненням

***Примітка.** Після скороченої назви джерела через кому подається номер аркуша або сторінки, звідки взятий приклад. Позначка *зв.* вказує на зворот аркуша. Цифра в дужках перед позначенням аркуша в *ОБ* та *ВВ* вказує на номер рахунку. Аркуші першого й другого рахунку спеціально не позначаються. Цифра (2) після номера аркуша в *ОБ* вказує на праву колонку, ліва спеціально не позначається. Виносні літери подані в круглих дужках у рядку, таким же способом подаються *ѣ* і *ѣ*, позначені в текстах надрядковими знаками. Цитати із перевидань подаються звичайним шрифтом курсивом.

Список умовних скорочень використаних джерел

ВВ – Василій Великий. Книга о постничестві. – Острог, 1594 (друкарня Костянтина Острозького). – [7], 160, 292, 143, [1] арк. (стародрук).

ЗизГр – Зизаній Л. Граматика словенска. – Вільно, 1596. – 180 с. (Факс. перевид. К.: Наукова думка, 1980, підгот. В.В.Німчука).

Зап ПМ – Собственноручныя записки Петра Могилы // Архивъ юго-западной России, издаваемый комиссією для разбора древнихъ актовъ. – Часть I, томъ VII. – Кієвъ, 1887. – С. 49 – 180.

Лим – Лімонарь. Сирѣчь, цвѣтничъ. – Київ, 1628 (друкарня Соболя). – 183 арк. (стародрук).

ОБ – Библия сирѣчь книги ветхаго и новаго заветѣа. – Острог, 1581. – 628 арк. (стародрук).

ПКП – *Патерікъ или штечникъ печерскій.* – Київ, 1661 (друкарня лаври). – 314 арк. (стародрук).

Син – Синописіс // Українська література XVII ст. – К.: Наукова думка, 1987. – С. 167 – 181.

СмГр – Смотрицький М. *Грамматики славенскія правилное Сунтагма ...* Єв'є, 1619 (тип. Віленського братства). – 492 с. (Факс. перевид. К.: Наукова думка, 1979, підгот. В.В.Німчука).

Тр – *Євхологїон або молитвослов, или трєбникъ.* – Київ, 1646 (друкарня лаври). Ч.1 – 860 с. (стародрук).

ТрЦв – *Триодон сисеть Трипеснецъ святой великой Пятидесятницы.* – Київ, 1631 (друкарня лаври). – [22], 828 с. (стародрук).

Література

1. Вайан А. Руководство по старославянскому языку. – М.: Издательство иностр. литературы, 1952. – 446 с.

2. Историческая грамматика русского языка. Морфология. Глагол. / Под. ред. чл.-кор. АН СССР Р.И. Аванесова, д.ф.н. В.В. Иванова. – М.: Наука, 1982. – 436 с.

3. Керницький І.М. Система словозміни в українській мові. На матеріалі пам'яток XVI ст. – К.: Наукова думка, 1967. – 288 с.

4. Лиса Галина Характеристика дієприкметників за пам'ятками XI – XIII ст. // Актуальні проблеми граматики: Збірник наукових праць. – Кіровоград, 1996. – Вип. 1. – С. 12 – 16.

5. Никифоров С.Д. Глагол. Его категории и формы в русской письменности второй половины XVI в. – М.: АН СССР, 1952. – 344 с.

6. Німчук В.В. Мовознавство на Україні в XIV – XVII ст. – К.: Наукова думка, 1985. – 223 с.

7. Соболевский А.И. Лекции по истории русского языка. – М.: Едиториал УРСС, 2005. – 328 с.

Аннотация

В статье рассматриваются структурные и функциональные особенности страдательных причастий в церковнославянском языке украинской редакции конца XVI – XVII ст.

Ключевые слова: церковнославянский язык украинской редакции, страдательные причастия.

Summary

In the article structural and functional peculiarities of the passive voice participles in the Ukrainian edition of the Church Slavonic language as of XVI – XVII are observed.

Key words: the Ukrainian edition of the Church Slavonic language, passive voice participles.